

Щербай Г. О.

*викладач кафедри фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності
Тернопільського національного економічного університету*

Shcherbay H. O.

*Lecturer in Financial Economic Security and Intellectual Property Department of
Ternopil National Economic University*

ШЛЯХИ ПОКРАЩАННЯ УМОВ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ТА ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТИ

METHODS TO IMPROVE CONDITIONS OF INTELLECTUAL PROPERTY IN UKRAINE: STATUTORY AND REGULATORY ASPECTS

Анотація. Статтю присвячено проблемним питанням покращання умов розвитку інтелектуальної власності в Україні. Обґрунтовано висновок про недостатній рівень дослідженості нормативно-правового та облікового аспектів покращання умов розвитку інтелектуальної власності в Україні. Здійснено аналіз авторських підходів до вирішення проблеми розвитку інтелектуальної власності. Досліджено досвід України з питань розвитку інтелектуальної власності, нормативно-правовий та обліковий аспекти. Сформовано рекомендації щодо шляхів вирішення проблемних питань покращання умов розвитку інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: інтелектуальна власність, нормативно-правовий аспект, обліковий аспект, оцінка, документальне забезпечення.

Вступ та постановка проблеми. Існують різні шляхи покращання умов розвитку та системи захисту інтелектуальної власності. Найпоширенішими з них є сприяння залученню інвестицій у створення нових знань, сприяння поширенню нових знань через заохочення правовласника розмістити свої винаходи та ідеї на ринку, а також формування бізнес-інноваційним шляхом виключного права на використання й продаж розроблених технологій, товарів і послуг. За відсутності таких прав економічно цінна інформація може бути присвоєна без компенсації конкурентоспроможними суперниками. Зважаючи на те що інформація є формою суспільного блага, вона повинна бути до певної міри відкритою, щоб ті, хто хоче нею скористатися, знали її першоджерело та умови використання. Натомість у сучасних умовах існує проблема, коли потенційні споживачі не можуть знайти автора-розробника, щоб використувати його винаходи. З економічної точки зору соціально ефективно забезпечити широкий доступ до нових технологій і продукції, коли вони будуть розроблені. Існує фундаментальний компроміс між цими цілями. Надмірно захищена система прав інтелектуальної власності може обмежити соціальні вигоди від винаходу, зменшити стимул для його поширення. З іншого боку, надмірно слабка система може знизити цінність інновації і вона не в змозі буде забезпечити адекватну віддачу на інвестиції. Таким чином, баланс політики конфіденційності щодо винаходів має бути знайдено, адже це відповідає ринковим умовам і сприятиме економічному національному зростанню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема тиці покращання умов розвитку прав на інтелектуальну власність присвячено низку праць вітчизняних учених і практиків. Зокрема, дослідження цих питань здійснювали Ю. Бошицький, М. Паладій, Н. Бочарова, В. Жаров, Ю. Капіца, Т. Шевельова, М. Жадан, Ю. Григоренко та ін.

Зокрема, М. Паладій справедливо стверджує, що значна кількість об'єктів права інтелектуальної власності в Україні не бере участь у цивільному обороті. Нові товари, послуги, об'єкти авторського права і суміжних прав, на

які поширюються права інтелектуальної власності, не представлені навіть на національному ринку, а це величезний резерв як для економіки держави в цілому, так і для прибутку окремих підприємств. Інноваційний процес є багатоступінчастим комплексом робіт, в якому задіяні як автори, винахідники, новатори, так і виробники, менеджери, котрі займаються виготовленням і просуванням продукції на внутрішній і зовнішній ринки [7, с. 638, 639].

Ю.Л. Бошицький вважає, що необхідно удосконалити ринок прав на результати інтелектуальної діяльності, державну систему правової охорони інтелектуальної власності та перетворити науковий потенціал країни на дієвий ресурс економічного зростання. Визнання інтелектуальної діяльності такою, що забезпечує успішний розвиток усіх інших форм суспільно корисної діяльності, зумовлює необхідність зосередження державних можливостей (творчий потенціал, матеріальні ресурси, кошти тощо) на всебічному розвитку інтелектуальної діяльності [4, с. 164].

Н. Бочарова акцентує увагу на тому, що порушення прав інтелектуальної власності не тільки впливає на розвиток міжнародної торгівлі та стабільність національних економік, але й гальмує інновації, знижує рівень зайнятості, скорочує податкові надходження. Виявилася тенденція диверсифікації продукції, яка є предметом контрафакції. До традиційних видів (одяг, продукти харчування, електроніка, предмети розкоші) додаються нові (іграшки, взуття, деталі автомашин, сонцезахисні окуляри). Але найбільш небезпечною є тенденція зростання підробок, які загрожують здоров'ю та безпеці людей. На кордонах вилучається все більше медпрепаратів, контрафактних косметичних товарів і предметів особистої гігієни. Їх кількість постійно зростає, а висока якість робить неможливою їх ідентифікацію без спеціальної експертизи. Новими явищами стали використання Інтернету в торгівлі продукцією, яка є копією відомих марок виробників, а також транспортування малих партій літаками й поштою (повітряний та поштовий трафіки) [3, с. 424].

У цих умовах актуалізується проблема обліку прав на інтелектуальну власність як основа їх захисту від недобросовісних споживачів. Із цього приводу М.І. Жадан та Ю.О. Григоренко вважають, що підґрунтям досконалості облікового відображення об'єктів права інтелектуальної власності має стати гармонізація правового та фінансового законодавства, а також взаємодія елементів системи бухгалтерського обліку. При цьому основними напрямками гармонізації законодавства мають стати: узгодження нормативно-правової бази щодо об'єктів права інтелектуальної власності; установлення єдиних чітких критеріїв ідентифікації об'єктів права інтелектуальної власності; запровадження системного та обґрунтованого підходу у визначенні вартості об'єктів права інтелектуальної власності; забезпечення досконалості процесу організації, ведення та управління об'єктами права інтелектуальної власності, активами суб'єктів господарювання [6, с. 175].

Особливу увагу науковці приділяють проблематиці покращання умов розвитку прав на інтелектуальну власність. Однак окремі дослідники висловлюють думки про необхідність удосконалення сучасної системи захисту прав інтелектуальної власності, вимагають вироблення рекомендацій щодо удосконалення чинного вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності. Перспективним напрямом наукових досліджень у такому разі є встановлення єдиних критеріїв ідентифікації нематеріальних активів та прав на інтелектуальну власність як їх складової, розробка системи оцінки та формування ідентичних її базових засад в юриспруденції та бухгалтерському обліку.

Метою даної роботи є пошук шляхів покращання умов розвитку інтелектуальної власності в Україні, оптимізації нормативно-правового та облікового аспектів, пов'язаних із використанням прав на неї, а завданням – вироблення рекомендацій щодо удосконалення чинного вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності, підвищення якості обліку нематеріальних активів із метою створення необхідного обліково-інформаційного забезпечення для ефективного управління об'єктами права інтелектуальної власності.

Результати дослідження. Питаннями розвитку інституту інтелектуальної власності в Україні займаються такі організації, як Всеукраїнська асоціація патентних повірених, Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності, Всеукраїнська асоціація авторських і суміжних прав, Товариство винахідників і раціоналізаторів України, Українська асоціація власників товарних знаків України тощо. Їхня діяльність спрямована на формування ефективного правового поля використання інтелектуальної власності. Попри це в Україні продовжують існувати проблеми в цьому напрямі, особливо через недосконалість бухгалтерського законодавства.

Згідно із законодавством України, право власності на будь-який об'єкт інтелектуальної власності документується договорами між замовником і виконавцем; патентами на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин; свідоцтвами на знаки для товарів і послуг, на твори науки, літератури і мистецтва, у тому числі на програмний продукт та інформаційну базу даних, науково-технічну інформацію; ліцензійними договорами на часткову або повну передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності; часткою статутного фонду у вигляді об'єктів права інтелектуальної власності певної юридичної особи; статтею «Нематеріальні активи» балансу юридичної особи тощо [2].

Операції, пов'язані з використанням прав на об'єкти інтелектуальної власності в системі бухгалтерського

обліку вимагають оформлення первинних документів – актів, інвентарних карток та інвентаризаційних описів. Основою їх заповнення виступають договори, патенти, свідоцтва тощо.

Процес обліку та правового забезпечення інтелектуальної власності пов'язаний із низкою проблем, таких як: виробництво контрафактної продукції, відсутність узгодженої системи охорони і захисту прав інтелектуальної власності, нерозвиненість інститутів, що забезпечують комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності, формування венчурного капіталу, забезпечення патентної чистоти продуктів інноваційної діяльності. Проблема піратства та поширення контрафактної продукції є однією з найбільших проблем в Україні. За даними Міжнародного альянсу захисту інтелектуальної власності, Україна є однією з найнебезпечніших країн-піратів. У лютому 2015 р. Міжнародний альянс захисту інтелектуальної власності оприлюднив Звіт про охорону і захист авторського права, в якому інформує про недостатні дії уряду України, направлені на боротьбу з явищами, які привели Україну до визнання США країною піратом номер один у світі. Протягом декількох останніх років головні претензії США стосувалися трьох критичних проблем у сфері прав інтелектуальної власності в Україні – відсутності ефективних і системних засобів боротьби з порушенням авторського права і суміжних прав в Інтернеті, несправедливого, непрозорого адміністрування системи збору авторської винагороди та недосконалості механізмів запровадження ліцензійного програмного забезпечення урядовими установами України [1].

Для покращання умов розвитку інтелектуальної власності в Україні необхідно застосовувати для власників сайтів, які розміщують на безоплатній основі книги, музику, кіно тощо, судове переслідування та кримінальну відповідальність, а також зобов'язати провайдерів надавати інформацію в правоохоронні органи про порушення прав інтелектуальної власності в Інтернеті. Провайдерам, які ефективно борються з Інтернет-піратством, надати правові стимули.

Важливим напрямком покращання умов розвитку інтелектуальної власності також є розвиток страхування інтелектуальної власності та приведення цієї галузі у відповідність до світових стандартів. Специфіка страхування об'єктів інтелектуальної власності пов'язана зі значними ризиками, що виникають у процесі здійснення нововведень, придбання патентних ліцензій, у тому числі організаційними, трансляційними, податковими, інфляційними, кредитними ризиками, ризиком нежиттєздатності, що виникає у зв'язку з інноваційною природою інтелектуальної власності, тощо. Водночас унікальність та неповторність результатів інтелектуальної творчої діяльності, нерозвиненість ринку інтелектуальної власності, неналежне інформаційне забезпечення викликають значні труднощі під час оцінювання нематеріальних активів, не дають змогу формалізувати та уніфікувати процедури страхування, установити середній рівень ризику тощо [2].

Одним із шляхів покращання умов розвитку інтелектуальної власності є комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності. На думку А. Прохорова, комерціалізація ІВ – це процес виділення коштів на створення об'єктів інтелектуальної власності та поетапного контролю їх витрачання, включаючи оцінку і передачу завершених і освоєних у промислових умовах результатів інтелектуальної діяльності [8]. Інтелектуальна власність має ряд специфічних ознак, які суттєво впливають на характер комерціалізації: нематеріальність (відсутність матері-

ально-речовинного змісту) об'єктів ІВ; відсутність фізичного зносу; можливість одночасного використання одного об'єкту багатьма суб'єктами (потенційна або фактична) власників майнових прав на ІВ).

При цьому під комерціалізацією об'єктів інтелектуальної власності Г. Ступнікер розуміє процес активної реалізації технологічного капіталу підприємства як складової його інтелектуального капіталу з метою підвищення прибутку і забезпечення зростання ринкової капіталізації підприємства [9]. Важливою умовою комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності повинно стати ефективне державне регулювання та детальне вивчення досвіду розвинених країн у сфері державного регулювання комерціалізації інтелектуальної власності. Крім того, вимагає подальшого розвитку обліково-аналітичне відображення результатів цього процесу, оскільки в чинній системі обліку є низка невирішених проблемних

питань, які стосуються як документального забезпечення, так і рахунків бухгалтерського обліку.

Висновки. З наведеного вище випливає, що вдосконалення правового забезпечення інтелектуальної власності недостатньо для вирішення проблеми її ефективного використання в господарській діяльності. Необхідний відповідний розвиток обліково-аналітичного забезпечення нематеріальних активів, оскільки права на інтелектуальну власність належать до них. Підґрунтям такого розвитку може стати узгодження бухгалтерського й юридичного законодавства, а також використання позитивного зарубіжного досвіду з цих питань. Перспективним напрямом наукових досліджень є встановлення єдиних критеріїв ідентифікації нематеріальних активів та прав на інтелектуальну власність як їх складової, розробка системи оцінки та формування ідентичних її базових засад в юриспруденції та бухгалтерському обліку.

Список використаних джерел:

1. Абдуліна І. Міжнародний Альянс з інтелектуальної власності (ІПА) оприлюднив звіт про охорону і захист авторського права у 2015 р. / І. Абдуліна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: intelvlas.com.ua.
2. Базилевич В. Інтелектуальна власність / В. Базилевич, В. Ільїн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/17280924/ekonomika/problemi_perspektivi_rozvitku_intelektualnoyi_vlasnosti_ukrayini.
3. Бочарова Н.В. Методологічні засади боротьби світової спільноти з інтелектуальним піратством і контрафакцією / Н.В. Бочарова // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – № 72. – С. 424–428.
4. Бошицький Ю.Л. Шляхи модернізації та оптимізації правового регулювання інтелектуальної власності в Україні / Ю.Л. Бошицький // Часопис Київського університету права. – 2014. – С. 164–170.
5. Голубева Т.С. Механізм комерціалізації результатів інноваційної діяльності / Т.С. Голубева // Економічні науки. – 2010. – № 7(26). – С. 56–59.
6. Жадан М.І., Григоренко Ю.О. Гармонізація нормативних актів з питань обліку об'єктів права інтелектуальної власності / М.І. Жадан, Ю.О. Григоренко // Сталий розвиток економіки. – 2014. – № 1. – С. 175–183.
7. Паладій М. Удосконалення державної системи правової охорони інтелектуальної власності – найважливіша складова інноваційного розвитку України / М. Паладій // Світ. – 2010. – №№ 35–36. – С. 7.
8. Прохоров А.Н. Зарубежный опыт построения процесса коммерциализации интеллектуальной собственности / А.Н. Прохоров // Вестник Тюменского гос. ун-та. – 2011. – № 11. – С. 66–70.
9. Ступнікер Г.Л. Комерціалізація інтелектуальної власності як інструменту управління інтелектуальним капіталом / Г.Л. Ступнікер // Економічний простір. – 2008. – № 15. – С. 163–170.
10. Handelsgesetzbuch [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://translate.google.com.ua/translate?hl=uk&sl=de&u=http://www.gesetze-im-internet.de/hgb/&prev=search>.
11. IAS 38 IntangibleAssets [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifrs.org/IFRSs/IFRS-technical-summaries/Documents/IAS38-English.pdf>.

Анотація. Стаття посвячена проблемним вопросам удешевлення умов розвитку інтелектуальної власності в Україні. Обоснован вывод о недостаточном уровне изученности нормативно-правового и учетного аспектов улучшения условий развития интеллектуальной собственности в Украине. Осуществлен анализ авторских подходов к решению проблемы развития интеллектуальной собственности. Исследованы опыт Украины в вопросах развития интеллектуальной собственности, нормативно-правовой и учетной аспекты. Сформированы рекомендации относительно путей решения проблемных вопросов по улучшению условий развития интеллектуальной собственности в Украине.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, нормативно-правовой аспект, учетный аспект, оценка, документальное обеспечение.

Summary. The article is devoted to the problem of improving conditions for the development of intellectual property in Ukraine. It is grounded the lack of research in statutory and regulatory aspects of improving conditions for the development of intellectual property in Ukraine. The analysis is carried out of the approach to the problem of intellectual property. It is analyzed the experience of Ukraine in the development of intellectual property, statutory and regulatory aspects. The recommendations are formed on the methods of solving the issues to improve conditions of the development of intellectual property in Ukraine.

Key words: intellectual property, statutory and regulatory aspects, account aspect, valuation, documentary securing.